

УДК 338.49

ГОЛОВНЯ Юлія Ігорівна,

к. е. н., доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних
відносин, Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ, Україна
Golovnia_Julia@i.ua

СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА РЕГІОНУ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

В статті сформульовано та обґрунтовано підходи до визначення сутності поняття «соціальна інфраструктура регіону» відповідно до її функцій. Виділено специфічні ознаки соціальної інфраструктури регіону: комплексність, локальність, ієрархічність, кластерність, агломераційність, цільове призначення, різноманітність послуг, полікомпонентність інституційної складової, залежність темпів розвитку від темпів економічного зростання. На підставі проведених досліджень обґрунтовано пріоритетність проектного, кластерного та агломераційного підходів до розуміння поняття «соціальна інфраструктура регіону».

Ключові слова: інфраструктура, соціальна інфраструктура, інфраструктурні об'єкти, ознаки та показники соціальної інфраструктури регіону.

Постановка проблеми. Проблематика розвитку соціальної інфраструктури відноситься до найважливіших питань сьогодення, оскільки не втрачає своєї актуальності в умовах постійних соціально-економічних дисбалансів. Розширюються потреби населення, для задоволення яких розширюється існуюча та створюється нова мережа об'єктів соціальної інфраструктури.

Аспекти розвитку соціальної інфраструктури характеризуються багатогранністю і є об'єктами вивчення таких наук як соціологія, суспільна географія, регіональна економіка, управління та адміністрування тощо [9]. Проте, серед науковців не існує універсального визначення поняття «соціальна інфраструктура регіону», оскільки різноманітність завдань та способів їх вирішення залежить від обраного напрямку досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення теоретичної сутності соціальної інфраструктури регіону зробили вітчизняні вчені О. М. Алімов, Б. М. Данилишин, А. А. Мазаракі, Л. Л. Ковальська, С. О. Тульчинська, Я. В. Остафійчук, Д. М. Стеченко та інші. Проте, недостатньо вивченими залишаються питання комплексності досліджень поняття «соціальна інфраструктура регіону» в контексті сучасних економічних змін.

Мета та завдання дослідження. В умовах структурних перетворень та децентралізації влади раціональне формування, регулювання і розвиток соціальної інфраструктури є провідним напрямом регіональної політики. Її розвиток сприяє подоланню територіальних диспропорцій та асиметрії у зниженні рівня поляризації при організації життєдіяльності населення та соціально-економічному розвитку [5]. Необхідність врахування усіх вищезазначених ознак при визначенні сутності поняття «соціальна інфраструктура регіону» і обумовили вибір теми дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття соціальної інфраструктури регіону сформувалося у 70-х роках ХХ століття на межі галузей соціально-економічних знань сфери нематеріального виробництва. Спочатку соціальна інфраструктура регіону розглядалася як сфера послуг, і лише з часом її виділили у окрему підсистему господарства.

Різнороманітність тлумачень поняття «соціальна інфраструктура регіону» пов'язано з тим, що представники економічної науки виділяють традиційні та сучасні підходи до визначення його сутності, акцентуючи увагу на різних аспектах цієї економічної категорії.

Першим традиційним підходом є комплексний підхід, який визначає соціальну інфраструктуру цілісним об'єктом, який складається з сукупності взаємопов'язаних елементів. Розвиток кожного з елементів соціальної інфраструктури відбувається не ізольовано, а на основі взаємозв'язків як з внутрішнім так і з зовнішнім середовищем.

Діалектичний підхід до розвитку соціальної інфраструктури регіону заснований на методах діалектики, а тому його можна охарактеризувати як загальну філософську основу пізнання процесу розвитку. Цей підхід передбачає використання для визначення перспектив і напрямків розвитку інфраструктури особливих, біполярних методів: загального і часткового, абстрактного і конкретного, головного і другорядного, аналізу і синтезу, необхідного і випадкового, статичного і динамічного, кількості і якості.

Реактивний підхід до аналізу стану та динаміки розвитку соціальної інфраструктури розглядають як реакцію на зміни її внутрішнього і зовнішнього середовища, як результат реагування на імпульси, які надходять і викликають адекватну реакцію. Об'єктам соціальної інфраструктури відводиться пасивна роль. Підхід базується на принципі причинно-наслідкового зв'язку, де причиною є імпульс середовища, а наслідком – реакція соціальної інфраструктури.

Нормативний підхід до розвитку соціальної інфраструктури базується на оцінці відповідності фактично досягнутих показників розвитку законодавчо встановленим соціальним нормам і нормативам. Ці норми і нормативи за своїм економічним змістом «балансують» потреби населення в послугах об'єктів соціальної інфраструктури та ресурсні можливості держави (регіону, громади) щодо фінансування надання цих послуг. Кількісні нормативи мають обмеження в трьох варіантах (максимальні, мінімальні, усереднені за величиною), якісні – виражені законодавчими регламентами, стандартами функціонування об'єктів соціальної інфраструктури конкретної підгалузі [8].

Відповідно до функціонального підходу соціальна інфраструктура визначається як сукупність функціональних сфер (підгалузей), що створюють умови для соціального відтворення суспільства, життєдіяльності населення та якісного вирішення його соціальних проблем. Основу підходу становить поділ об'єктів соціальної інфраструктури за видами діяльності, економічною спеціалізацією, функціями та цільовим призначенням.

Соціальна інфраструктура регіону як система являє собою сукупність одиниць регіональної економіки, функціонування яких пов'язано з забезпеченням життєдіяльності населення. До складу соціальної інфраструктури регіону належать охорона здоров'я, освіта, житлово-комунальне господарство, сфера організації дозвілля, громадське харчування, побутове обслуговування тощо.

Ієрархічний підхід відповідає адміністративно-територіального устрою країни, а соціальна інфраструктура розглядається як системне утворення, елемент ієрархії державного управління, в якому інфраструктурні об'єкти взаємопов'язані по вертикалі. Виділяють три рівні управління (державний, регіональний і місцевий), а цілі і завдання розвитку соціальної інфраструктури реалізуються відповідно до повноважень. Разом з тим, ієрархічний підхід не перешкоджає самостійному визначенню завдань розвитку соціальної інфраструктури та реалізації соціальної політики регіону.

Сутність програмного підходу полягає у розробці та реалізації цільових програм на різних ієрархічних рівнях, предметом яких виступає розвиток соціальної інфраструктури в цілому та елементів зокрема: культури, освіти, охорони здоров'я, рекреації, житлово-комунального господарства, спорту тощо. Такий підхід реалізується через надання повноважень, встановлення джерел фінансування та термінів виконання програми.

Постіндустріальна стадія розвитку суспільства зумовила необхідність трактування соціальної інфраструктури регіону за сучасними підходами з огляду на інноваційність, креативність, адресність потреб суспільства.

Першим в цій групі є гуманітарний підхід, який сформувався в межах нової доктрини суспільного розвитку і пояснює глобальні Цілі сталого розвитку, окреслені

Організацією Об'єднаних Націй в Декларації конференції з навколишнього середовища і розвитку (1992). Документ пропонує нове розуміння сталого розвитку людства в контексті зростаючої ролі екологічного капіталу у взаємозв'язку з виробничим та людським. З огляду на це, об'єкти соціальної інфраструктури формуються, експлуатуються та розвиваються з урахуванням вимог екологічної безпеки, збереження природних ресурсів і навколишнього середовища. Прикладом гуманітарного підходу у розвитку соціальної інфраструктури регіону є рекреаційна сфера, об'єкти якої призначені для відновлення працездатності, охорони здоров'я людини, організації фізично активного відпочинку, культурного дозвілля, туризму та спорту.

Інституційний підхід розглядає соціальну інфраструктуру як специфічну інституцію, структурну взаємодію населення та органів державної (місцевої) влади у сфері вирішення соціальних проблем, яка забезпечує відносну збалансованість інтересів населення, регіону та місцевої влади. Підхід передбачає активізацію участі у розвитку соціальної інфраструктури населення, інститутів громадянського суспільства, підприємницького сектору економіки та інших структур з делегуванням їм окремих державних повноважень у сфері вирішення соціальних проблем населення і територій.

Основою проектного підходу до розвитку соціальної інфраструктури є проектне управління, яке передбачає об'єднання учасників для реалізації масштабного проекту, який має важливе значення для соціального розвитку території. Таке об'єднання має тимчасовий характер і завершується в результаті реалізації проекту.

Кластерний підхід у трактуванні соціальної інфраструктури регіону характеризується створенням цілісного територіального кластеру, не обмежуючи склад його учасників лише об'єктами і суб'єктами самої інфраструктури. До складу кластеру належать економічні суб'єкти, які функціонують на території і беруть участь у розвитку її соціальної інфраструктури; населення як споживач соціальних благ; органи місцевого самоврядування тощо.

Поляризацію розвитку соціальної інфраструктури регіону пояснює агломераційний підхід, обумовлений рівнем розвитку «центру» агломерації – міста, до якого тяжіють навколишні території, які утворюють агломераційну периферію. «Центр» та «периферія» об'єднуються на основі економічних, виробничих, торговельних, рекреаційних, культурно-побутових та інших зв'язків. Відтак, розвиток соціальної інфраструктури «центру» агломерації каталізує аналогічний розвиток інфраструктури на її периферійній території [8].

Зарубіжний досвід аналізу соціальної інфраструктури регіону свідчить про більшу деталізацію об'єктів. Так, у США до соціальної інфраструктури належать шляхи сполучення, мости, портові споруди, штучні водойми, природоохоронні об'єкти, урядові будівлі тощо.

Наведені приклади підтверджують гіпотезу щодо альтернативності підходів дослідження сутності соціальної інфраструктури регіону і зумовлюють виділення її специфічних ознак, а саме [1]:

- неуречевлений характер продукту соціальної інфраструктури, а саме послуга, яка забезпечує соціальні потреби населення;
- чітка персоніфікація споживчого попиту на продукцію соціальної інфраструктури, що обумовлено індивідуальними потребами населення у соціальних послугах;
- функціональна незамінність об'єктів соціальної інфраструктури та її продукції. Неможливо замінити об'єкти охорони здоров'я об'єктами освіти чи громадського харчування, соціальні послуги на матеріальну продукцію;
- абсолютна не транспортабельність об'єктів соціальної інфраструктури та її продукції»: об'єкти чітко прив'язані до конкретних територій та створюються для задоволення потреб населення; продукція інфраструктури потребує безпосередньої участі споживача соціальних послуг у їх створенні, не може бути імпортована за межі місця

отримання; послуги не підлягають накопиченню та резервуванню на відміну від матеріального продукту;

- територіальна локалізація розміщення об'єктів соціальної інфраструктури: кожна територія (країна, регіон, місто, селище) має власний комплекс об'єктів соціальної інфраструктури відповідно до рангу поселення та епізодичності попиту;
- створення об'єктів соціальної інфраструктури незалежно від щільності населення споживачів послуг: у будь-якому населеному пункті створюються різноманітні об'єкти інфраструктури, утворюючи систему закладів соціального обслуговування.

Розвиток соціальної інфраструктури регіону повинен враховувати основні напрями соціальної політики, спрямованої на поліпшення якості життя населення, підвищення рівня його добробуту та довголіття, формування та відтворення здорової нації. Це перш за все вирішення житлово-комунальних проблем, покращення якості медичного обслуговування, умов праці та життєдіяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На основі проведеного аналізу можна констатувати, що трактування поняття «соціальна інфраструктура регіону» базується як на традиційних так і на новітніх підходах.

Кожен з розглянутих підходів до розвитку соціальної інфраструктури має власні переваги, які визначають її багатогранність, специфіку економічної природи формування і ролі в розвитку території.

Сучасні тенденції економічного розвитку свідчать про перспективність проектного, кластерного та агломераційного підходів у дослідженні соціальної інфраструктури регіонів.

Основними аргументами на користь вибору цих підходів до розвитку соціальної інфраструктури є: для проектного підходу – обов'язковість отримання результату реалізації проекту (створення нового інфраструктурного об'єкта, реконструкція існуючого, модернізація його технічного стану); для кластерного підходу – розширення інтеграційної взаємодії господарюючих суб'єктів території, зацікавлених у розвитку соціальної інфраструктури, формування нових економічних зв'язків, які підвищують конкурентоспроможність кластера та його учасників; для агломераційного підходу – створення цілісної регіональної агломерації з розвиненою соціальною інфраструктурою в її центрі і периферійних утвореннях, які забезпечує комфортні умови життєдіяльності населення і якісне вирішення його соціальних проблем в межах території постійного проживання.

Подальші дослідження сутності поняття «соціальна інфраструктура регіону» будуть полягати у аналізі індикаторів, які дозволять оцінити рівень розвитку соціальної інфраструктури регіону.

Список використаних джерел:

1. Соціальна інфраструктура та комунікаційне забезпечення регіону: навч. посіб. / [за ред. М. К. Орлатий, О. С. Ігнатенко]. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 208 с.
2. Мазур А.Г. Регіональна економіка: проблеми відтворення і управління. – К.: РВПС України НАН України, 2000. – 261 с.
3. Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2013. – 88 с.
4. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети. Аналітична доповідь. За ред. З. Варналія. – К., 2005. – 62 с.
5. Стратегічний розвиток соціально-економічної інфраструктури регіону : [кол. монографія / Б. Г. Шелегеда та ін.]. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2011. – 319 с. 2
6. Сергеев И. Развитие социальной сферы: приоритеты регулирования / И. Сергеев, Н. Кирсанова, И. Кирсанова // Экономист. – 2007. – № 1. – С. 46–55.
7. Соляр В. В. Сучасні методики визначення стану і розвитку об'єктів інфраструктури регіону / В.В. Соляр // Бізнесінформ. – 2010. – № 10. – С. 24-27.
8. Трансформація соціальної інфраструктури в контексті забезпечення гуманітарного розвитку : кол. моногр. / В. М. Новіков, Н. М. Деєва, І. С. Каленюк та ін. ; за наук. ред. В. М. Новікова, З. С. Сіройча. – Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2015. – 384 с.
9. Кириченко С. О. Класифікація соціальної інфраструктури в регіонах за функціонально-спеціалізованим підходом / С. О. Кириченко // Проблеми системного підходу в еконо- міці. – 2015. – № 53. – С. 53-58.

References:

1. Orlat, M.K and Ignatenko, A. (2006). Social communication infrastructure and ensure the region *Kyiv, Ukraina*, 208 [in Ukrainian].
2. Mazur, A.G. (2000) Regional Economy: Problems and playback control. *RVPS Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*, 261 [in Ukrainian].
3. Mechanisms of formation of regional development priorities analytical report (2013), *Kyiv, Ukraine*, 88 [in Ukrainian].
4. Varnaliy, Q. (2005) The policy of regional development in Ukraine: features and priorities. *Analytical report. Kyiv, Ukraina*, 62 [in Ukrainian].
5. Sergeev I., Kirsanov, N. and Kirsanov, I. (2007) The development of the social sphere: regulation priorities *Economist, № 1*, 46-55 [in Ukrainian].
6. Solar, V.V (2010) The hourly methods of becoming a citizen of the country and developing the infrastructure of the region, *Biznesinform. № 10*, 24-27. [in Ukrainian].
7. Novikov, B. M., Dyeyeva, N. M., Kalenyuk, I. S. (2015). Transformation of social infrastructure in the context of human development. *Vinny`cya : PP Balyuk I. B.* [in Ukrainian].
8. Shelegeda, B. G. et al. (2011) Strategic development of socio-economic infrastructure in the region. *Donetsk: IEP NAN Ukrayiny*, 319 [in Ukrainian].
9. Kyrychenko, S. O. (2015) Classification of social infrastructure in the regions according to the functional-specialized approach *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi, № 53*, 53-58. 3 [in Ukrainian].

HOLOVNIYA Yulia Ihorivna,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department
of International Economic Relations,
Kyiv National Trade and Economics University,
Kyiv, Ukraine
Golovnia_Julia@i.ua

**SOCIAL INFRASTRUCTURE OF THE REGION: EVOLUTION OF THE CONCEPT
IN THE CONTEXT OF MODERN ECONOMIC CHANGE**

Abstract.

Introduction. *The issue of research on the evolution of the concept of social infrastructure in the region is quite relevant and timely, as the transformational processes in Ukrainian economy lead to an increase in the role of the social component of the economy of the country on the basis of new qualitative characteristics.*

Purpose. *Analysis of approaches for understanding the term "social infrastructure of the region", study the signs and indicators of development of social infrastructure of the region.*

Methods. *The research was conducted using methods of terminological analysis, scientific polemics, abstract thinking, review, generalization and processing of information, classification, logical conclusions.*

Results. *The research was conducted using methods of terminological analysis, scientific polemics, abstract thinking, review, generalization and processing of information, classification, logical conclusions.*

Originality. *It was formulated and substantiated approaches to the definition of the essence of the concept "social infrastructure of the region" in accordance with its functions. The specific features of the social infrastructure of the region are singled out: location, purpose, variety of services, polycomponentity of the institutional component, dependence of the pace of development on the rates of economic growth.*

Conclusion. *General conclusions stated that the concept of "social infrastructure of the region" closely related to the concept of "infrastructure", which was selected in the 70's. XX century in a separate category because of the development of logistics services and the need for analysis of the holistic object of social planning. Highlighted approaches to understanding the concept of "social infrastructure of the region" in terms of its specific features and functions: creating the conditions employed in production, ensure normal living conditions of the population, the needs of the population, needs planning services. However, finally the concept of "social infrastructure of the region" is not formed and requires continuous improvement because of the variety of needs of the population in modern economic changes.*

Keywords: *infrastructure, social infrastructure, infrastructure objects, signs and indicators of the social infrastructure of the region.*

Одержано редакцією: 23.11.2017
Прийнято до публікації: 12.12.2017